

KULTUREN

Glädjen 15

Lund, Skåne

Antikvarisk medverkan 2014

KULTURMILJÖRAPPORT 2014:18

CARITA MELCHERT

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	2
Administrativa uppgifter	2
Sammanfattning av utförda arbeten.....	2
Byggnadshistorik.....	2
Dokumentation före åtgärder och under arbetet	3
Skador	3
Gesims.....	3
Takstol.....	4
Korsvirke.....	4
Färg	4
Golv	4
Utförda åtgärder	5
Takkonstruktion och golvbjälkar	5
Gesims.....	5
Korsvirke.....	5
Murverk	5
Vindsgolv och isolering	5
Material.....	6
Avvikelser från handlingar	6
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.....	6
Bilder och ritningar.....	7
Referenser.....	15
Bilagor	15

Inledning

Delar av husets takfotsgesims mot St Petri Kyrkogata och takstolen var i mycket dåligt skick. Gesimsen är en kulturhistoriskt värdefull arkitektonisk del av byggnaden. Länsstyrelsen i Skåne har därför beviljat bidrag till renovering av gesimsen. Den aktuella takstolen anses inte ha ett sådant högt kulturhistoriskt värde att det var motiverat med höga antikvariska krav vid lagnings- och förstärkningsarbeten.

Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning: Glädjen 15

Kommun: Lund

Länsstyrelse Dnr: 432-23161-12 och 434-23162-12

Arbetshandlingar:

Beskrivning av renoveringsåtgärder och skiss principdetaljer, Tomas Gustavsson konstruktioner AB

Buvati AB, Malmö. K-10 ritning förhandskopia

Fastighetsägare: Vidar Wahlestedt, Kronobergsgatan 32, 371 41 Karlskrona

Entreprenör: W & Å Bygg AB

Hantverkare:

Träarbeten mm: SKR Bygg AB, Peter Löfstedt

Murning: Jönssons kakel & Klinker AB, Bjärred

Antikvarisk medverkan: Carita Melchert, Kulturen

Startdatum: 2014-04-07

Slutbesiktning: 2014-06-11

Sammanfattning av utförda arbeten

Nedtagning av del av gesims och murverk mot St Petri Kyrkogata. Lagnings- och förstärkning av takstol, golvbjälkar och en korsvirkesstolpe. Uppmurning och putsning av gesims och uppmurning av murverk.

Byggnadshistorik

Gatubyggnaderna på Glädjen 15 består av tre sammanbyggda hus. Den aktuella byggnadskroppen byggdes 1862 och är en kort flygel till hörnhuset på St Petri Kyrkogata/Kyrkogatan.¹ Det är ett korsvirkeshus med fyllningar av rött bränt tegel och tegeltak. Korsvirket är idag täckt med brädor. Det äldsta funna fotografiet som visar byggnaden är taget mellan åren 1862 och 1897.² Byggnaden hade då putsad gatufasad, en skorsten och äldre form på taket med något konkavt fall, man kan ana att taket har skällningar och

¹ Bevaringsprogram Clemens och Drottens rotar, Lund 1981.

² Fotografier i Kulturens arkiv, Lund.

således understruket tegeltak men fotografiet är inte alldeles tydligt. Gesimsen var då inte likadan som idag utan ser ut att vara brädklädd. Fönstret på andra våningen sitter på samma plats som idag.

Hörnhusets gavel ändrades 1897 från rak panelklädd gavel till det valmade takfall som huset har idag.³ Följande fotografier är från 1930- och 1940-talen, då var husen putsade och man kan se den putsade dragna takfotsgesimsen. 1944 eller 1959 knackades putsen ner och husen, både hörnhuset och flygeln, fick synligt korsvirke mot gatan men gesimsen lämnades kvar. Ungefär samtidigt togs skorstenen bort från flygeln.

Byggnaderna har härefter renoverats vid flera tillfällen. Taket ändrades med förstärkta takstolar och rätades upp på 1960/70-talet. De äldre takstolarna lämnades kvar. Möjligen tillkom då också de brädor som täcker korsvirket.

Byggnaden förklarades för byggnadsminne 1978.

Dokumentation före åtgärder och under arbetet

Skador

Att gesimsen var i dåligt skick hade konstaterats 2012 då en del som riskerade att ramla ner togs bort. I detta skede konstaterades också att översta horisontella delen av korsvirket, lejden, ett par av takstolens högben och en golvbjälkes ytterända var kraftigt rötskadade. Där det fanns rötskador i högbenen kan takkonstruktionen inte ha kunnat överföra horisontallaster till bjälklaget. Detta kan ha resulterat i att den övre delen av väggen, fyllningen ovan fönstret, hade gett sig utåt, och skadorna i gesimsen hade sannolikt samband med detta. Skadan kläddes in med skivor i väntan på åtgärder.

Innan teglet och putsen vid gesimsen började plockas ner och golvbrädorna togs bort 2014 var lejden, golvbjälkar och takstolarnas högben delvis dolda. Även korsvirket var dolt bakom brädor. Under arbetet visade det sig att lejden vara kraftigt skadad ungefär i samma sträckning som gesimsen och fyra takstolarnas högben var kraftigt rötskadade i nedre delen och fyra golvbjälkar var skadade i ytterändan. Värst skador längst i väster. En korsvirkesstolpe var kraftigt rötskadad i översta delen.

Gesims

Gesimsen är i huvudsak murad av gult tegel. Mot underlagsbrädorna var den förhöjd med rött tegel och cementhaltigt bruk dikt an mot takets underlagsbrädor. De röda tegelstenarna bör ha tillkommit när taket rätades upp. Gesimsen hade före åtgärderna två olika profiler. Den västra delen, om ca 1 meter, hade en enklare karnisprofil. Denna övergick successivt mot den östra delen som är en rikt profilerad gesims med skarpa kanter. Det östra utförandet är lika som på hörnhuset. Den västra delen var lappad och lagad och

³ Bevaringsprogram Clemens och Drottens rotar, Lund 1981.

troligen har den redan tidigare varit dålig och lagats/ersatts med detta enklare utförande. Den västra delen sammanfaller också med den rötskadade korsvirkesstolpen och de kraftigast skadade golvbjälkarna och takstolarna.

Takstol

Takstolen är sedan 1960/70-talet påbyggd med stabiliserande brädor. Genom denna åtgärd fick också taket ett rakare och något högre takfall. Gesimsen fick då en sämre anslutning till takfoten men murades sannolikt på med rött tegel. De gamla takstolarna är tappade i golvbjälkarna. Mellan dessa golvbjälkar har i något skede lagts in extra takbjälkar. En av dessa har urtag och bör vara en återanvänd korsvirkesstolpe. Den har både genomgående hål och hål som är halvt som för infästning av löshult.

Korsvirke

Teglet i korsvirkesfacken är av okänd anledning av större format i den aktuella delen av huset i jämförelse med teglet i de andra facken. Korsvirket är på denna del av byggnaden sedan 1960/70-talet klätt med svarttjärad brädor bearbetade med skrubbyvel. Man kan alltså inte se skicket på korsvirket utan att plocka bort brädorna. Under arbetet visade det sig att en korsvirkesstolpe av furu var rötskadad i övre delen om ca 0,5 meter. På de intilliggande stolparna gjordes borrhov med en smal borrhov. Provet gav bra motstånd och stolparna bör vara i bättre skick än den aktuella skadade stolpen. Korsvirkesfyllningarna är ½ stens tjocka. Innerväggen är uppbyggd med horisontell läkt fäst i stolparna med luftspalt mot tegelfyllningen, på insidan av läkten är stående brädor spikade. Ovan fönstret var mellanrummet mellan korsvirkesfyllningen och brädväggen tätat med hårt bruk.

Färg

På gesimsen mot öster finns flera färglager. Det yttersta färglagret har en rosaton (mörkocker) och verkar vara en modernare oljefärg. Under detta finns ljusgul, ljusgrå och underst gulbrun färg. I underkant av gesimsen finns spår av fasadputsens kvar i en klar ockragul nyans. Gesimsen mot väster hade endast det yttersta färglagret.

Golv

Före åtgärderna var vindsgolvet täckt av diverse skivor och bitar av linoleummatta på golvbrädor som vilade på golvbjälkarna. Golvbrädorna var i olika längder och bredder men kraftigt angripna av ohyra och var inte möjliga att återanvända. Under vindsgolvbjälkarna är gleslagda ribbor spikade underifrån för att bära upp innertaket till våningen under och bjälklagsisoleringen. Isoleringen bestod av packad lera i springorna mellan ribborna och endast lite lösa lerklumpar.

Utförda åtgärder

Takkonstruktion och golvbjälkar

Lejden som var kraftigt rötskadad togs bort i sin helhet. I samråd med konstruktör valdes att inte mura in en ny trälejd utan istället murades översta delen av väggen med nytt håltegel, detta är inte synligt utåt. Detta sätt valdes för att undvika fuktproblem med en instängd bjälke. De rötskadade delarna av golvbjälkarna togs bort. Golvbjälkarna förstärktes med längsgående nya kertobalkar 45 x 225 mm på båda sidorna om befintliga golvbjälkar i hela längden och med nya stödben mot takstolarna. Kertobalkarna är fästa med genomgående bultar i golvbjälkarna och hakade i lejden mot gården (söder). Mot gatan (norr) är kertobjälkarna fästa med plattjärn i korsvirkesstolparna, järnen är 200 mm långa, 10 mm tjocka, 100 mm djupa. Se konstruktionsritning och foto.

Gesims

Murverket till gesimsen plockades ner och murades upp med befintliga tegelstenar lika tidigare utförande. Istället för lejden och där nödvändigt kompletterades med nytt gult håltegel. Till dragning av gesimsen tillverkades en form i plywood. Gesimsen utformades med grundning, utstockning 4 till 5 påslag och ytskikt i 1 till 2 påslagningar. Se material nedan. Profilen utformades lika den östra delen av byggnaden. Dragningen är noggrann med skarpa kanter och alla profiler är lika befintlig gesims. Eftersom taket tidigare rätats upp kan gesimsen inte följa taket som ursprungligen. Gesimsen lutades nu därför något inåt ju längre mot väster den sitter, i annat fall skulle underkanten av gesimsen ha blivit kraftig.

Korsvirke

En rötskadad korsvirkesstolpe har skarvats. Det var under arbetets gång inte möjligt att få tag i tillräckligt torr furu i rätta dimensioner därför användes nya kraftiga brädor av gran. Brädorna ställdes intill varandra, skruvades ihop och halvt i halvt med stolpen undertill och fästes upptill med vinkeljärn. Underlagspapp lades bakom stolpen. En ny täckbräda för korsvirket sågads till och ytan hyvlades jämn med skrubbhyvel i samma utförande som befintliga täckbrädor.

Murverk

Tegelfyllningen i facket ovan fönstret plockades ner och murades upp med befintliga tegelstenar i samma ordning som innan. Fyllningen flyttades åter inåt till nivå med korsvirkesstolparna. Fogen pigmenterades och utformades som befintlig fog för att få samma nyans och med en glättad yta som är ritsad i kanterna.

Vindsgolv och isolering

Vindsgolvet ersattes med råspont. Ny isolering av stenull lades i vindsbjälklaget vid den aktuella delen av byggnaden.

Material

Murbruk: St Astier NHL 3:5 0-4 mm 1:2

Putsbruk till gesims: Grundning. St Astier NHL 3,5 grundningsmortel 0-4 mm 1:1,5

Utstockning. St Astier NHL 3:5 0-4 mm 1:2

Ytputs. St Astier NHL 3,5 0-1 mm 1:2,5

Förstärkningar: korsvirke, gran

takkonstruktion

Isolering: Stenull

Avvikelser från handlingar

Lagning av korsvirkesstolpe har utförts. Lejden har ersatts med tegel istället för träbjälke. Momentet med nytt undertak som beskrivs på ritning K-10 under sektion A-A har inte behövts utföras.

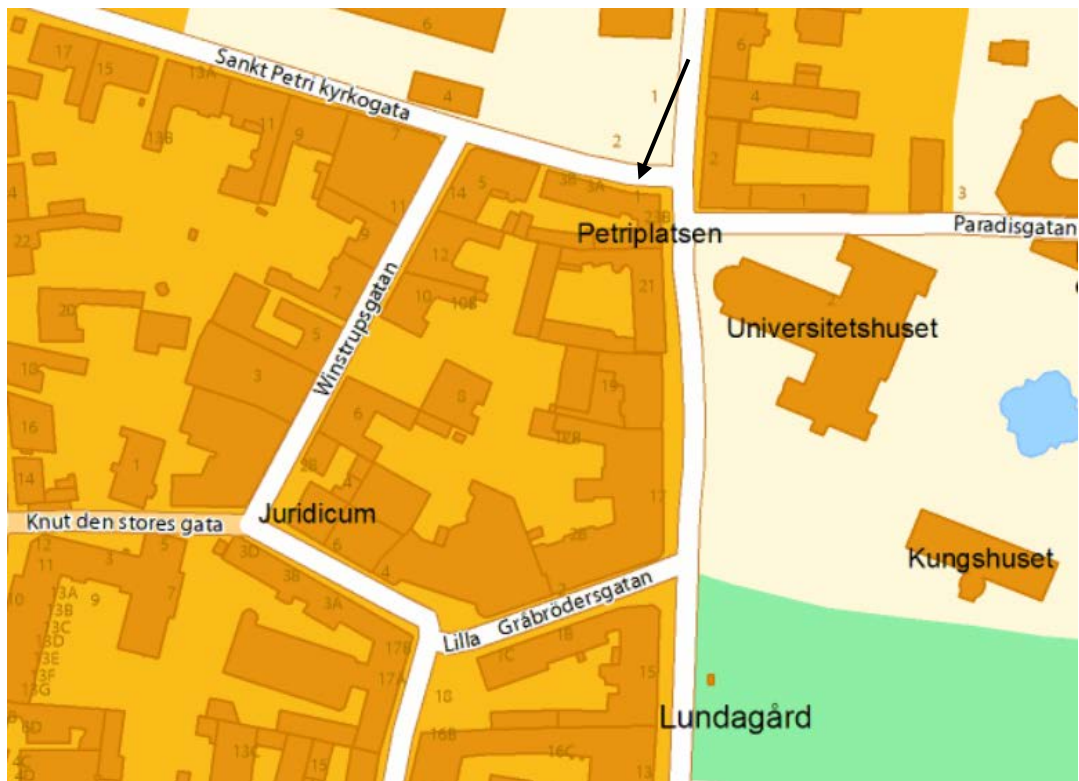
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Ommurningen och dragningen av gesimsen är utförd med stor hantverksskicklighet. Gesimsen och ommurningen av tegelfacket är noggrant utförd både till materialval och till utseende för att efterlikna den befintliga gamla gesimsen och murfogen. Reparationen och förstärkningen av takstolarna har utförts genom möjligaste få ingrepp och endast kraftigt rötskadat virke har tagits bort. Tack vare ingreppen är takstolen, och därmed även murverk och gesims, stabil.

Gesimsen har inte målats. Den nya lagade delen skiljer sig i färgnyans i jämförelse med den gamla delen av gesimsen som är målade men nedsmutsade i stadsmiljön. Här bedömdes att den lagade delen, även om den målades, utseendemässigt skulle skilja sig i färg i jämförelse med den gamla gesimsen. I samråd med Målarkalk bedömdes att putsen tekniskt håller lika bra utan linoljefärg som med. Antikvarisk medverkande förordade att den nya gesimsen ska målas med linoljefärg eftersom den är ett arkitekturelement som varit avsett att vara målat.

Den skadade stolpen måste ersättas för att ge stabilitet till byggnaden. Det var inte möjligt att med kort varsel få fram torrt furu eller ekvirke av god kvalitet i rätt dimensioner. Valet av granplankor till lagning av korsvirkesstolpe grundar sig på att antikvarisk medverkande och hantverkare bedömde det som viktigare att virket är tillräckligt torrt och av god kvalitet än samma träslag och dimensioner som tidigare. Gran är generellt bättre virke än snabbvuxen furu. Den bytta delen är inte synligt utan döljs av den skrubbyvlade brädan.

Bilder och ritningar

Karta över Lunds centrum med aktuell byggnad markerad.

Byggnaden 2011 innan den skadade delen av gesimsen tagits ner. Aktuell del av gesimsen markerad med linje.

Den del av gesimsen som riskerade att falla ner har plockats ner 2012. Den västra delen av gesimsen som syns på bilden hade en enklare karnisprofil än resterande del på byggnaden.

Före åtgärder. Foto mot öster. Den rikt profilerade gesimsen, gult tegel i gesimsen och den kraftigt rötskadade lejden och golvbjälke som dolts bakom gesimsen.

Under arbetet. Grundningen till gesimsen är utförd och profilmallen tillverkad.

Efter åtgärder. Den nya gesimsen och det nyuppmurade tegelfacket (markerat med pil). Korsvirkestolpen som ersatts och täckts med ny täckbräda längst till höger i bild.

Färglager på den gamla befintliga gesimsen mot öster. Under gesimsen skymtar även den gula fasadfärgen från när huset var putsat.

Före åtgärder. Här ser man de gamla takstolarna som tappade i golvbjälkarna. Under teglet i takfoten döljs lejden (till vänster i bild skivor som täcker hålrummet utifrån). Takstolarna är förstärkta på 1960/70-talet. Mellan golvbjälkarna har i något skede förstärkts med extra golvbjälkar.

Under arbete. Förstärkta golvbjälkar (plywoodskivorna är tillfälliga) och nyuppmurad takfotsgesims mot norr.

Under arbete. Förstärkta golvbjälkar. Bjälken längst till vänster i bild har försetts med de nya stödbenen. Här ser man också ribborna som är spikade under golvbjälkarna. Isoleringen var knapp och har här städats från lös lera medan den lera som finns mellan ribborna lämnades kvar. Vy mot gården i söder.

Under arbete. Pilarna visar från vänster på golvbjälke, korsvirkesstolpe och gamla takstolens högben. Foto mot väster med byggställningen till höger i bild, vinkeln i bilden är något förvrängd.

Vänster: Den skarvade stolpen sett utifrån. Till vänster i bild är tegelfacket nerplockat. Höger: Den skarvade stolpen av två plankor sett från sidan, skarvad halvt i halvt med befintlig korsvirkesstolpe.

Efter åtgärder. Mot norr. Nytt golv, stödbenen mot takstolarna, nyuppmurad gesims.

Efter åtgärder. Mot norr. Stödbenen mellan golvbjälkarna och takstolen. Ny stenullsisolering i bjälk-laget.

Efter åtgärder. Den gamla gesimsen möter lagningen i takvinkeln. Den skarvade stolpen är till höger om högra fönstret med ny täckbräda ungefär i höjd med löshulten. Nyuppmurat tegelfack ovan fönstret.

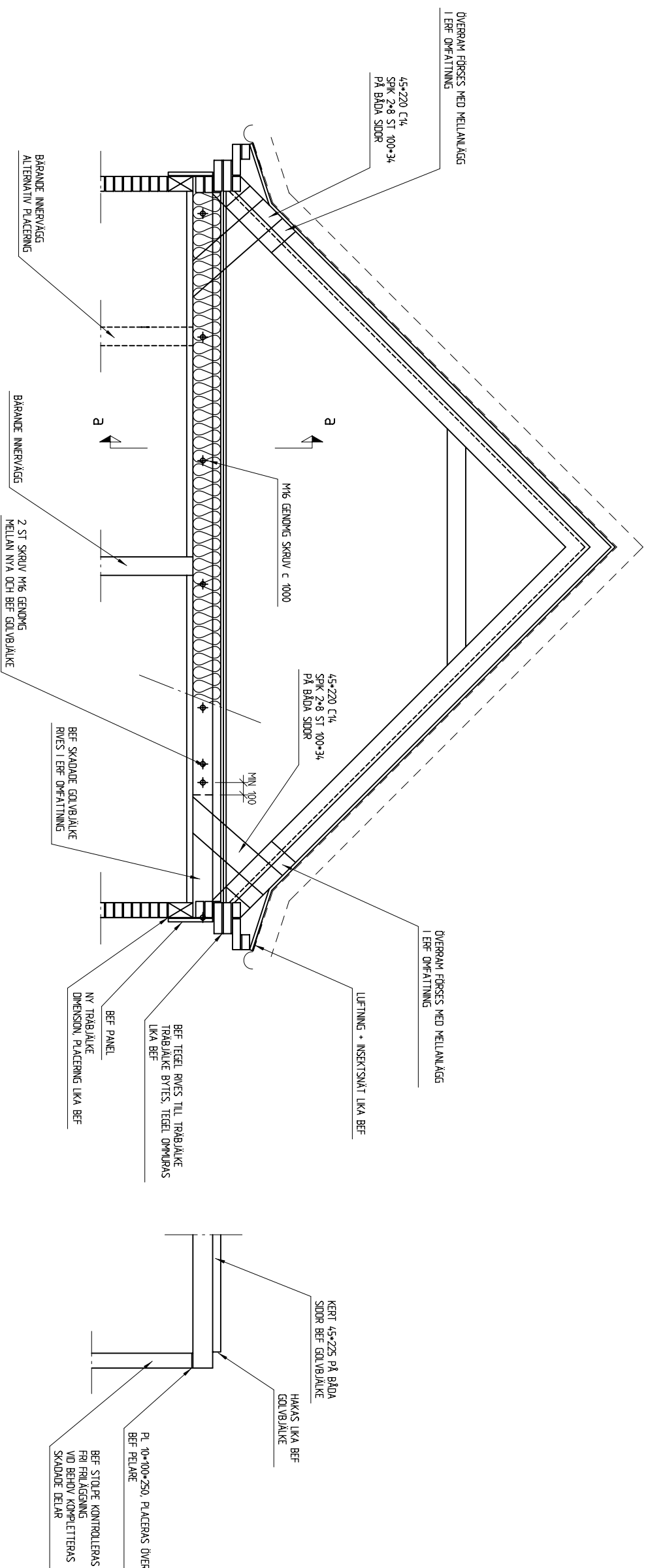
Efter åtgärder. Sankt Petri kyrkogata.

Referenser

Bevaringsprogram Clemens och Drottens rotar, Lund 1981.

Bilagor

1. Ritning K-10

SEKTION A-A
120

SEKTION a-a
120

A3 FORMAT HALV SKALA

BET	ANT	ANSVAREN AGER	SON	DATUM
FÖRHANDSKOPIA				
KV GLÄDJEN 15				
BUVATT AB P A HANSSONS V 61 C 214, 63 MALMÖ 0733-279814 ISVARSLAV@rela.com				
SKALA	1:20	NUMMER	K-10	T BET
ÖMBYGGNAD AV FLERFAMILJSHUS LUNDS KOMMUN 2013-10-24 DATUM ANSVARIG HANDBLAGARE				